

Оксана Ярема
(Луцьк)

УДК 81'42:821.111 "19" (045)

ТЕМАТИЧНІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ ВЖИВАННЯ АЛЮЗІЙ БРИТАНСЬКИМИ ПИСЬМЕННИКАМИ 20 СТОЛІТТЯ

У статті з'ясовано специфіку використання алюзій варіативного тематичного походження у текстах письменників 20 століття. Визначено, що діалогічна взаємодія текстів є прямим втіленням акумулювання та відображення здобутків попередніх епох із новим періодом у текстах модерністів. З точки зору літературознавчого напрямку дослідження інтертекстуальності, кожен твір не може існувати ізольовано у просторі літератури, не будучи пов'язаним з іншими текстами. Висвітлено питання, що тексти кожного з авторів мають свою індивідуально-авторську парадигму, яка відрізняється від інших особливістю світоглядних позицій автора і містить певний набір специфічних тематичних алюзій. На основі вибірки алюзій із творів британських письменників 20 століття здійснено аналіз використання авторами тематичних алюзивних посилань та їх зв'язок із прецедентними текстами. Паралельно з'ясовано аспекти трансформації чи збереження семантичної наповненості алюзивних одиниць у новому тексті.

Ключові слова: алюзія, інтертекстуальність, діалогічна взаємодія текстів, індивідуально-авторська парадигма, модернізм.

Постановка проблеми. Дослідження проблематики використання авторами алюзій є у лінгвістиці не новим. Численні праці провідних науковців свідчать про широку розробленість та трактування цього явища у різноманітних мовознавчих, стилістичних та літературознавчих аспектах. Однак, питання аналізу індивідуальних авторських ліній британських письменників розглядалось або поодиначо, або у складі явища інтертекстуальності загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження алюзій, зокрема у літературі займались М. О. Шаповал (2012), Г. В. Чумак (2007), Л. П. Статкевич (2007), О. М. Копильна (2007), О. М. Дронова (2006), М. А. Захарова (2004), Т. І. Козимирська (1999) та ін. Тому метою нашої розвідки є з'ясування питання авторських особливостей та преференцій використання алюзій британськими авторами 20 століття. Основними завданнями є: 1) визначити питання діалогічної взаємодії текстів, 2) висвітлити світоглядні настрої письменників-модерністів, 3) проілюструвати специфіку вживання алюзій окремими авторами у своїх текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи питання міжтекстових зв'язків (інтертекстуальності) у коло названих понять ми включили ще одне дотичне до проблематики запозичення іншотекстових елементів, а саме, процес діалогічної взаємодії текстів. Особливої актуальності цей процес набуває у період розвитку мистецтва модернізму і постмодернізму, оскільки кожна нова епоха, течія чи напрям у мистецтві акумулюють у собі та рефлексивно відображають здобутки і досвід попередніх поколінь. Життєвий побут, історичні зрушення та соціальні події, насамперед, знаходять втілення у художніх творах, автори яких змальовують картину світу певного народу на основі усталених концептів того часу та специфіку формування художнього мислення цього ж народу.

Твори певного письменника, поета чи драматурга пов'язані один з одним унікальною індивідуально-авторською парадигмою та містять у собі новизну зображення світу та довколишніх подій на основі рефлекторних уявлень автора. Як і кожна людина, яка не існує ізольовано у соціумі і послуговується досвідом своїх попередників, звертаючись до здобутків минулого, так і кожен новостворений текст містить запозичення з текстів попередніх культур, і в тому числі, з культури сьогодення [1, с. 413-423]. Про такого роду зв'язок між текстами свідчить і тлумачення інтертекстуальності В. П. Рудневим як основного методу створення художнього тексту у мистецтві модернізму і постмодернізму [5]. Тому, як справедливо зазначає Ю. А. Потіпак, художній твір пов'язаний з суспільством та історією інтертекстуальними асоціаціями, а його смисл не в тексті як такому, а в його міжтекстовому характері [4, с. 165].

Тому варто звернути увагу на те, що інтертекстуальність є текстовою категорією, що забезпечує *діалогічну взаємодію* і співвіднесеність між текстами, що призводить до нарощення нового змісту у процесі їх функціонування [6, с. 104]. Цієї точки зору дотримується й О. С. Переломова та пояснює, що жоден текст не може виникнути на порожньому місці, він обов'язково пов'язаний з уже наявними текстами [3, с. 1]. У цьому питанні доцільно знову пригадати сутність діалогічної теорії М. М. Бахтіна, який поділяє різновиди діалогу на логічний (традиційний, картезіанський) та феноменологічний (сучасний, бахтінський) [2]. Саме тексти, побудовані за законами інтертекстуальності, є втіленням феноменологічної форми діалогу, основою якого є розуміння взаємодії як процесу. Цей процес створює єдине ціле з об'єктів, які доповнюють один одного та є взаємозалежними.

У своєму припущенні ми також опираємось на міркування У. Еко, відомого сучасного текстознавця і дослідника, який розширив ідею М. Ріффатера про сутність поняття інтертекстуальності і запропонував розглядати тексти/роботи не як творіння окремих авторів і спосіб їх зображення світу, а як взаємопороджуючі системи. Бачення науковця полягало у тому, що тексти створюються самими текстами, й усі разом вони розмовляють один з одним незалежно від намірів автора [7, с. 193]. Це підтвердив також і Р. Барт у промовистій назві одного із своїх есе «Смерть автора» (1968), де він стверджував, що текст є мультимірним простором, в якому змішуються і розчиняються інші тексти.

На підтвердження своїх припущень наведемо приклад використання колажу фрагментів різних текстів відомим британським прихильником інтертекстуальності Т. С. Еліотом. Його вірш “The Waste Land”, визнаний один із шедеврів літератури модернізму, як і уся його творчість, став об'єктом аналізу зарубіжних [див. праці П. Екройда, Л. Гордона, Т. С. Пірса, О. Маттісена, Н. Фрая, М. Зверева та ін.] й українських дослідників [див. Т. І. Козимирська, Л. П. Статкевич, Г. В. Чумак, С. Д. Павличко] у напрямку інтертекстуальності, оскільки мало не кожен рядок містить посилання на інший текст і просякнутий різного роду інтертекстемами. Т. С. Еліот постає майстром поетичних з'єднань різнорідного матеріалу.

Аналіз та розуміння поеми полегшують коментарі та перелік посилань, що наведені в кінці твору. Як результат, ознайомившись із коментарями до твору “The Waste Land”, у канві самої поеми можемо легко віднайти широкий спектр алюзій і осягнути авторський замисел. У поемі зустрічаємо:

- літературні алюзії:

“*You! hypocrite lecteur!—mon semblable,—mon frere!*”

Алюзія на вірш із збірки “Les Fleurs du Mal” («Квіти Зла») французького поета Ш. Бодлера.

But at my back from time to time I hear

The sound of horns and motors, which shall bring.

Алюзія на поезію Е. Марвела “To His Coy Mistress” відноситься до рядка: *But at my back I always hear Time's wingèd chariot hurrying near*. Проте Т. Еліота замінює засоби пересування, іменовані каретами *chariot*, на назви елементів автомобіля *horns and motors*, підкреслюючи плінність часу і зміну сучасності.

- шекспірівські алюзії:

... *The Chair she sat in, like a burnished throne...*

Практично незмінна алюзія на трагедію “Antony and Cleopatra” В. Шекспіра в епізоді, коли Ернбарбус описує першу зустріч Антонія і Клеопатри. Зміни зазнала лише лексема *barge*: *The barge she sat in, like a burnished throne Burned on the water* (Акт 2, сцена 2).

“*This music crept by me upon the waters*”

And along the Strand, up Queen Victoria Street.

Алюзія на п'єсу “The Tempest” (Акт 1, Сцена 2) В. Шекспіра, з допомогою якої автор висловлює припущення, що життя в сучасному світі прирівнюється до корабельної аварії.

- біблійні алюзії:

...*Son of man,*

You cannot say, or guess, for you know only

.... *And the dry stone no sound of water. Only*

There is shadow under this red rock"

Son of man – очевидна біблійна алюзія на образ Ісуса Христа із книги пророка Езекія Старого Заповіту та інші біблійні мотиви. Наприклад, алюзивне словосполучення *the dry stone no sound of water* повертає нас до епізоду переходу пустелі Мойсеєм і єврейським народом. Мойсей, згідно розповіді, був наділений особливою силою та зміг втомити спрагу всьому народу, стукнувши палицею по каменю, з якого пролилась вода. *Come in under the shadow of this red rock* наводить читача до пригадування моменту спокуси Христа дияволом із книги Екклесіястової.

- побутові:

To luncheon at the Cannon Street Hotel

Followed by a week-end at the Metropole.

Готелі *the Cannon Street Hotel* і *the Metropole* – найрозкішніші за часів життя Т. С. Еліота у плані можливостей зав'язати нетрадиційні сексуальні стосунки. Цим же Еліот підкреслює наскільки огидною стала уся західна культура цього часу.

Аналізуючи вірш із позиції діалогічної взаємодії, складається враження, що тексти ніби «розмовляють» між собою, а автор за допомогою алюзій намагається здійснити перелік усіх відомих письменників, постатей чи подій, неологізувавши у відповідності з вимогами модерністичної культури раніше відомі ідеї.

Часто, влітаючи алюзії у свої твори, автори можуть видозмінювати саму структуру вкраплень або супроводжувати їх метафоричними епітетами задля створення виразнішого опису: *It seemed to me a tremendous moment, for there he stood, the heir of the great old Spanish poets, the magnificent Herrera, the nostalgic and moving Fray Luis, Juan de la Cruz, the mystic, and the crabbed and obscure Gongora.* (В. С. Моем, "The Poet")

Порівняння з історичними та міфічними істотами у вигляді антропонімічних алюзій у поєднанні з епітетами створює ефект невідомості та очікування розгортання події. З допомогою застосованих алюзій В. С. Моем змушує читача зіставити портрет героя самостійно на основі його інтерпретацій тих якостей, що належать особам, на які посилається автор. Оскільки оповідання "The Poet" змальовує епізод з життя відомого іспанського поета Дона Калісто де Санта Ана, у поданому уривку ми знаходимо алюзію на відомих іспанських діячів і митців, серед яких історик і письменник Золотого Віку Антоніо де Герера, іспанський поет, теолог, який творив протягом Золотого Віку – Фрай Луїс (Fray Luis), католицький святий, письменник, поет-містик і реформатор ордену кармелітів Іван від Хреста (Juan de la Cruz), іспанський поет доби Барокко – Луїс де Гонгора (Gongora).

У 20 ст. письменники почали більшою мірою відображати суспільство у реалістичному плані, на фоні технічного та урбаністичного прогресу, зниження релігійності, звернення до нової галузі психології, зміною техніки письма. Такі знаменні твори як "The Waste Land" Т. С. Еліота, "Ulysses" Дж. Джойса та "Cantos" Е. Паунда наближені до античних епічних поем своєю довжиною і панорамним охопленням подій. Самі ж вірші наповнені не лише алюзіями на минуле, але й спостереженнями культури і суспільства 20 ст.: змішання старого і нового.

Письменники-модерністи, завдячуючи своїм попередникам, асимілювали їх канонічні роботи у свої власні. Намагаючись зобразити людську свідомість і свою непевність щодо сучасного світу, модерністи часто використовували класичні алюзії, які набирали нового значення і конотації. До прикладу, такий зразок алюзії знаходимо у творі О. Хакслі "Brave New World": *"Listen, I beg of you," cried the Savage earnestly. "Lend me your ears ..." He had never spoken in public before, and found it very difficult to express what he wanted to say. "Don't take that horrible stuff. It's poison, it's poison."*

Алюзія співвідноситься із словами Брута, коли він звертався до римлян після смерті Юлія Цезаря, великого римського імператора, у драмі Шекспіра "Julius Caesar": *Friends, Romans, countrymen, lend me your ears.* Ця алюзія змінює свою конотацію у відповідності до ситуації, в якій вживається. Тут Джон, звертаючись до жителів, уособлює себе з великим оратором публічного виступу. Він навіть вагається на початку своєї промови, виправдовуючись, що у нього немає досвіду у подібній справі.

Хоча традиція так званого переказу міфу існувала і раніше, наприклад, твір британського поета часів Вікторіанської доби А. Теннісона "Ulysses" або "Adonais" П. Шеллі, який був

написаний в епоху Романтизму. Серед творiв модернiстiв, якi використовували мiфи-алюзii як надбудови для своїх текстiв знаходимо: "A Portrait of an Artist as a Young Man", "Ulysses" Дж. Джойса, "Leda and the Swan" В.Б. Сйтса та iн. Твори оснований на мiфах є наскрiзними символiчними роботами. Автори посилаються на певний мiф i вiдтворюють його у дещо видозмiненiй формi на свiй манер.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвiдок. Таким чином, дiалогiчна взаємодiя текстiв є невид'ємним компонентом творення iнтертекстуальних зв'язкiв мiж творами попередньої i новiтньої епох. Специфика алюзивних зв'язкiв мiж текстами визначається iндивiдуальними переконаннями авторами та тематикою метатексту. Перспективу подальших дослiджень вбачаємо в аналізі формальних та семантичних змiн алюзивних одиниць у текстах-реципiєнтах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. От произведения к тексту // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : Прогресс, 1989. – С. 413–423
2. Бирина Т.И. Диалог vs дискурс постструктурализме / Т.И. Бирина // Вестник Нижегородского университета им Н.И.Лобачевского: Сер. Социальные науки, №3(11) – Н. Новгород : Изд.-во ННГУ им.Н.И.Лобачевского, 2008. – С.94-98
3. Переломова О. С. Интертекстуальність як системо твiрна текстово-дискурсивна категорiя // [Електронний ресурс] / О. С. Переломова. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_10.pdf
4. Потiпак Ю.А. Интертекстуальний дискурс малої прози Є. Мандичевського в площині лiтературного простору кiнця ХІХ – початку ХХ ст. // [Електронний ресурс] / Ю. А. Потiпак. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/196/1/Potipak.pdf>
5. Руднев В.П. Словарь культуры XX века: Ключевые понятия и тексты. 2-е изд. – М.: Аграф, 1999. – 384 с.
6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. Члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сковородников. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 696 с.
7. Plett. Intertextuality, 1991. – p.193.

Ярема О. Тематические предпочтения использования аллюзий британскими писателями 20 века.

В статье выяснена специфика использования аллюзий вариативного тематического происхождения в текстах писателей 20 века. Определено, что диалогическое взаимодействие текстов является прямым воплощением аккумуляции и отражение достижений предыдущих эпох с новым периодом в текстах модернистов. С точки зрения литературоведческого направления исследования интертекстуальности, каждое произведение не может существовать изолированно в пространстве литературы, не будучи связанным с другими текстами. Освещен вопрос, что тексты каждого из авторов имеют свою индивидуально-авторскую парадигму, которая отличается от других особенностью мировоззренческих позиций автора и содержит определенный набор специфических тематических аллюзий. На основе выборки аллюзий из произведений британских писателей 20 века осуществлен анализ и трактовка использования авторами тематических аллюзивных ссылок и их связь с прецедентными текстами. Параллельно выяснены аспекты трансформации или сохранения семантической наполненности в аллюзивных единицах в новом тексте.

Ключевые слова: аллюзия, интертекстуальность, диалогическое взаимодействие текстов, индивидуально - авторская парадигма, модернизм.

Yarema O. Thematic Preferences of the Use of Allusions by the British Writers of the 20th Century.

The specific use of variable topical allusions in the texts of writers of the 20th century is clarified in the article. The dialogic interaction of texts is determined as a direct embodiment of the accumulation and display of the achievements of previous eras with a new period in the texts of modernists. In terms of literary research of intertextuality, each text cannot exist as isolated one in the space of literature without being connected to other texts. The question that the texts of each author have their own individual author paradigm, which differs from others due to the features of individual author's worldview and contains a certain set of specific thematic allusions is highlighted. On the basis of the samples of allusions from the texts of British writers of the 20th century the analysis and interpretation of the author's use of thematic allusive references and their relationship with the precedent texts is held. The aspects of transformation or preservation of semantic fullness in allusive units in the new context are clarified.

Key words: allusion, intertextuality, dialogic interaction of texts, individual author's paradigm, modernism ..